

А. Ю. МАРТИНОВ (Київ)

ПУБЛІКАЦІЇ “НАУКОВОГО ВІСНИКА ДИПЛОМАТИЧНОЇ АКАДЕМІЇ УКРАЇНИ” (1998—2001 рр.)

Науково-аналітичне забезпечення зовнішньополітичного курсу незалежної України посідає центральне місце серед пріоритетних завдань розробки та реалізації концептуальних засад міжнародних відносин нашої держави. Особливе значення в осмисленні різноманітних проблем відіграють такі науково-дослідні структури, як Інститут стратегічних досліджень, Інститут міжнародних відносин, Інститут світової економіки та міжнародних відносин НАН України та ін., а також низка неурядових незалежних науково-дослідних фондів, що утворюють своєрідну мережу “мозкових центрів”, покликаних пов’язувати теорію й практику дипломатії і міжнародних відносин, продукувати нетривіальні інноваційні підходи до вирішення складних проблем сучасності.

Серед ряду наукових періодичних видань привертають до себе увагу, насамперед різноманітністю публікацій, наукові вісники Дипломатичної академії України (створена Указом Президента України Л. Кучми від 30 травня 1995 р. з метою підготовки якісно нової генерації українських дипломатів для вирішення проблеми кадрового забезпечення державних органів, відповідальних за розробку та здійснення вітчизняної зовнішньої політики).

Проявом зростаючого авторитету цього вищого навчального закладу стало його приєднання у вересні 1998 р. до Міжнародної Асоціації дипломатичних академій світу. Тому не випадково саме на цьому етапі стає актуальною потреба творчого формування власного наукового вісника.

Перше з вищеназваних видань побачило світ у 1998 р. (всього за період 1998—2001 рр. вийшло п’ять випусків, в яких опубліковано близько 350 наукових статей різного тематичного спрямування). Вже з першого номера “Науковий вісник ДАУ” (за критеріями ВАК України) ввійшов до переліку періодичних видань, де можуть бути опубліковані результати наукових досліджень з історичних, політичних та юридичних наук.

У першому номері наукового вісника ректор Дипломатичної академії України при МЗС України Б. І. Гуменюк оприлюднив концептуальний підхід, якого редакційна колегія дотримується у кожному виданні. Зокрема, метою вісника є “грунтовне дослідження генезису української дипломатичної служби, розкриття форм, методів і змісту її роботи, аналітичне осмислення фундаментальних засад та здійснення зовнішньополітичного курсу Української держави на міжнародній арені”. З самого початку було запропоновано плідний підхід до формування редакційного портфеля за рахунок статей не лише провідних фахівців-міжнародників, відомих дипломатів, а насамперед слухачів Академії — майбутньої еліти української дипломатичної служби. Тим самим було створено відкриту площадку для широкого науково-аналітичного дискурсу, актуальність якого не втрача-

тиме свого значення з часом. Адже майбутнім дослідникам історії зовнішньої політики України буде надзвичайно цікаво ознайомитися з формуванням поглядів різних поколінь вітчизняних дипломатів, діалог між якими відбувається на сторінках кожного видання “Наукового вісника ДАУ”.

В публікаціях відображено реальний процес становлення вищої школи української дипломатії з її пріоритетною орієнтацією на посилення професійної підготовки слухачів Академії, на наближення навчальних курсів і тематики дослідницької роботи до розв’язання актуальних проблем поточної й перспективної практики Міністерства закордонних справ України.

Деякі номери вісника були сформовані відповідно до певної провідної теми. Наприклад, у випуску № 3 за 2000 р. опубліковані матеріали наукових доповідей, виголошених на Міжнародній науково-практичній конференції “Сучасна дипломатія: світовий досвід, національна специфіка. ООН у світовій політиці”. Випуск № 4 за той же рік був присвячений темі “Європа: поступ у ХХІ століття (історія, сучасний стан, перспективи)”. Тематичним був також випуск № 5 за 2001 р., підготовлений до десятиріччя незалежності нашої держави. В його основу були покладені матеріали науково-практичної конференції “Українська зовнішня політика та дипломатія: десять років незалежності”.

Структура рубрик “Наукового вісника ДАУ” сформувалася фактично, починаючи з першого номера. Це дало можливість зробити видання не лише змістовно насиченим, а й цікавим для широкого кола фахівців з історії, політології, міжнародного права. Серед постійних рубрик назвемо такі, як “Сторінки історії міжнародних відносин, зовнішньої політики та дипломатії”, “Міжнародні відносини, зовнішня політика і дипломатія на сучасному етапі”, “Дипломатія та проблеми міжнародного права”, “Дипломатія і мова”. Цікавою є рубрика “Дипломатія: мистецтво дій, майстерність слова”. Як й інші наукові періодичні видання, “Науковий вісник ДАУ” також подає рецензії на профільні монографії.

Ознайомлення зі змістом кожного з видань спонукає зацікавленого читача прочитати запропоновані статті. Насамперед звертає на себе увагу дослідження історичної традиції вітчизняної та світової дипломатії, без знання якої не може сформуватися фахівець, який завжди буде готовим відповісти на виклики надзвичайно складної сучасної системи міжнародних відносин.

У Дипломатичній академії склалася високопрофесійна школа вітчизняних медієвістів, які знайомлять своїх слухачів і читачів вісника з новітніми дослідженнями історії середніх віків, що стали важливим етапом формування дипломатичної традиції, зокрема європейської. У цьому контексті звертає на себе увагу стаття Н. Г. Подалаяк, присвячена аналізу таємної дипломатії папи Григорія VII щодо Київської Русі в ХІ ст., коли після розколу 1054 р. посилилася конкуренція між папським престолом та Візантією¹. Цікаві аспекти історії формування посольських звичаїв висвітлені в статті, присвяченій аналізу стану європейської дипломатії першої половини ХVІ ст. та її зв’язкам з українськими землями. Це був час початку формування національних держав, що стимулювало розвиток нових міждержавних відносин та боротьби за гегемонію в Європі не лише на двосторонньому, але й на загальноєвропейському рівнях. Українські землі у той період були об’єктом експансії й опинились у складі різних держав — Польщі, Литви, Угорщини, Молдавії, Московського князівства, Кримського ханства, Туреччини. Проте вони поступово інтегрувалися в

європейську систему міжнародних відносин, яка формувалася на рубежі середньовіччя і раннього нового часу².

В 2004 р. відзначатиметься помітна дата вітчизняної історії — 350-річчя Переяславської ради і Московського договору 1654 р. Можна передбачити, що в цьому контексті розгорнеться жвава дискусія навколо історичного значення цієї події для України та Росії. Розвіюванню імперських міфів, якими обростала ця рада, присвячена стаття Ю. А. Мицика. Він зокрема слушно зазначає, що це був черговий політичний союз, викликаний необхідністю боротьби проти колоніального гніту Речі Посполитої. Автор нагадує про особливості поступового встановлення російського контролю за українськими землями, початок яким поклало порушення переяславських домовленостей³. Взагалі, на нашу думку, вже настав час залишити історикам цю сторінку українсько-російських відносин і не досліджувати її, виходячи з принципів політичної доцільності.

Роль дипломатії у міжцивілізаційному діалозі висвітлюється в статті-перекладі турецького дослідника Мехмет Сарая, присвяченій тривалій історії українсько-турецьких відносин, які у вітчизняній історіографії після А.Кримського ще чекають на нові покоління дослідників. Протягом трьох століть українські землі, орієнтуючи свою політику згідно з розстановкою сил, були буфером між Польщею, Росією та Османською імперією. І на межі XXI ст. для незалежної України Туреччина є важливим партнером⁴.

Постійна увага дослідників, які публікуються на сторінках вісника, прикута до доби змагань за незалежність України в 1917—1922 рр. У контексті сучасної політичної ситуації в нашій державі звертає на себе увагу історія націонал-комуністів з Української комуністичної партії, які фактично до 1925 р. у своєрідний спосіб боронили ідею національного суверенітету. Зокрема, УКП утрималася при ратифікації Ризького договору 1921 р. з Польщею⁵. Взагалі різні політичні сили, але однаково невдало намагалися боронити незалежність України в ті буреломні роки. Про це згадуєш, прочитавши нариси про Олександра Шульгіна та Християна Раковського. Обидва були помітними постатями вітчизняної дипломатії міжвоєнного періоду⁶. Повертатися до трагічних сторінок національної історії на сторінках вісника слід і надалі, адже дипломат повинен пам'ятати уроки історії.

Тому в другому випуску “Наукового вісника ДАУ” вміщено ряд цікавих статей, присвячених проблемам розвитку ганзейського купецького об'єднання так званої “Ганзи міст” у XIII—XIV ст. у контексті переходу всієї повноти влади по здійсненню ганзейської торгової політики до міських магістратів⁷. Також показано події сталінських воєн, які посідають важливе місце в історії міжнародних відносин і міжнародного права раннього нового часу в Європі (перша половина XV ст.), коли формувалася професійна етика дипломатії⁸.

Увагу читача привертає стаття Б.В. Сергійчука, в якій висвітлено опубліковані в Туреччині маловідомі в Україні спогади одного з керівників кримськотатарської автономії в 1917—1918 рр. Джафера Сейдамета, який протягом цього часу тричі вів переговори з приводу українсько-кримськотатарських відносин з провідними політиками УНР М. Грушевським, О. Шульгіним, В. Винниченком. Зокрема Петлюра, виявляється, підтримував ідею військової співпраці та формування мусульманських військових частин⁹.

Певний інтерес викликає спроба історико-політичного аналізу участі українського православного духовенства у формуванні та здійсненні зовнішньої політики Гетьманщини другої половини XVII — наприкінці XVIII ст. Автор слушно наголошує на тому, що в той час церква, по суті, була чи не єдиним легітимним національним інститутом в умовах відсутності української національної державності. Водночас важко погодитися з висновком автора, що “через свою активність у світських справах українська церква згодом перетворилася на додаток російського імперського державного механізму на українських теренах”¹⁰. Нам здається, що пояснення цьому є значно складнішим і не може бути детермінованим суто політичними причинами. Загальновідомим є внесок українського духовенства в поширення європейських культурних традицій у Росії. Згадаймо хоча б роль Феофана Прокоповича в ідеологічному забезпеченні реформ Петра I. Водночас, працюючи на споріднену православну російську церкву в межах так би мовити одного цивілізаційного вибору, українське православне духовенство поступово, але неминуче втрачало бачення горизонту суто національних завдань, інтегруючись до більш потужної одержавленої машини російського православ'я.

У контексті міжцерковної дипломатії інтерес викликає стаття, присвячена висвітленню взаємодії іноземних дипломатичних представництв та римсько-католицької церкви в Україні в 1920—1930 рр. Спецслужби всіляко перешкоджали відродженню ієрархії римо-католицької церкви в УСРР. Наприкінці 30-х рр., з припиненням існування консульських установ Польщі, Німеччини, Італії, було розірвано останній зв'язок католиків України з Папським престолом¹¹.

У статтях тематичної історичної рубрики в четвертому випуску вісника увага фахівців-істориків зосереджена на висвітленні історії європейської зовнішньої політики і дипломатії. Для медієвістів цікавими є наукові розвідки минулого європейської дипломатії наприкінці періоду середньовіччя. Так, Н. Г. Подаляк розкрила роль ганзейської дипломатії у підписанні Утрехтського миру 1474 р., який став останньою дипломатичною перемогою Ганзи, що зуміла відстояти свій економічний простір від зазіхань англійських купців, але зіткнулась із серйозною внутрішньою загрозою — існуванням суперництва всередині об'єднання¹². У контексті логічного продовження дослідження проблеми протистояння материкової Європи поширенню економічного і дипломатичного впливу Англії показано крах англійської “політики втручання” у нідерландські справи в другій половині XVI ст. Посилення торговельної конкуренції між Англією та нідерландськими провінціями на європейських і заморських ринках врешті стимулювало подальші буржуазні суспільно-політичні перетворення в обох країнах, які незабаром через революції змінили характер соціального устрою в цих країнах і напрям розвитку всесвітньої історії¹³.

Цю думку також підтверджує стаття, присвячена теоретико-методологічним проблемам інституціоналізації європейської зовнішньої політики доби раннього нового і нового часу. На основі аналізу подій В. Г. Ціватий пропонує класифікацію п'яти субсистем: перша — Франція, Англія; друга — Священна Римська імперія германської нації, Іспанія, Італія; третя — Сполучені провінції (Голландія), Португалія; четверта — Центральна і Східна Європа, Росія, Україна, п'ята — Швейцарія, Скандинавія, Балканські країни¹⁴ (можливо останні, враховуючи специфіку їхнього історичного розвитку, логічно було б виокремити в ще один субрегіон). Можна цілком погодитися з думкою автора про те, що утворення європейської системи виявилось найважливішим чинником європейського історичного

стрибка XVI—XIX ст., водночас історичний ландшафт Азії фактично до XX ст. залишався “досистемним”.

Загалом тематика статей, присвячених історичним аспектам дипломатії і зовнішньої політики, є різноманітною, змістовно насиченою й цікавою для фахівців, які спеціалізуються з різних питань вітчизняної та все-світньої історії.

Водночас найбільш актуальними для вирішення новітніх проблем формування української дипломатії є сучасні міжнародні відносини і зовнішня політика. На сторінках усіх п’яти вісників, які вже ввійшли до наукового обігу, широко представлені статті провідних українських дипломатів і слухачів Дипломатичної академії України, присвячені різним актуальним питанням розвитку двосторонніх відносин, теоретичним та практичним проблемам реалізації зовнішньополітичного курсу України.

Цікавими і слухними, на нашу думку, є зауваження В. С. Бруза щодо об’єктивної оцінки досвіду роботи української дипломатії в ООН у 1945—1991 рр. Зокрема він справедливо підкреслює, що принципи і напрями зовнішньої політики радянської України визначалися союзними органами. Проте вітчизняна дипломатія як інструмент втілення в життя зовнішньополітичних завдань мала певні обмежені можливості в плані пошуку методів і шляхів практичної діяльності. До того ж було б неправильним вважати, що союзна зовнішня політика не враховувала, або суперечила інтересам республіки¹⁵. Підтвердження цій тезі можна знайти хоча б у дипломатичному забезпеченні процесу об’єднання в складі УРСР більшості етнічних українських земель після Другої світової війни. Щоправда, і в цій тезі можна знайти привід для вмотивованої дискусії. Адже на прикладі ставлення союзної дипломатії до вирішення міжнародних аспектів чорнобильської катастрофи наприкінці 80-х рр. XX ст. можна побачити спроби штучної ізоляції УРСР від міжнародної допомоги, яка мала йти переважно через центр. Водночас загалом, на нашу думку, наукова проблема політично неупередженого аналізу радянського періоду передісторії сучасної української дипломатії все ще потребує ретельного дослідження.

Серед загальних теоретичних проблем сучасних міжнародних відносин, які знайшли своє відображення на сторінках “Наукового вісника ДАУ”, привертають до себе увагу питання класифікації військових конфліктів, висвітлення різних аспектів інформаційних міжнародних обмінів та інформаційної національної безпеки, участі України в миротворчих операціях і процедурах посередництва.

У контексті завжди актуального дискурсу навколо питань удосконалення концепції гарантування національної безпеки привертає до себе увагу стаття Г. Ф. Костенка, присвячена проблемі типологізації і класифікації воєнних конфліктів. Автор пропонує аналіз трьох типів війн — війна за домінування, війна за території та змішаний тип війни. Він зупиняється на двох видах війн — оборонних і наступальних. Показники класифікації формуються з урахуванням правових, культурних, соціально-психологічних, стратегічних та якісних ознак¹⁶. Подібна методологія класифікації воєнних конфліктів дійсно дає можливість, враховуючи різні чинники, розробляти теоретичні засади і практичні підходи до нині актуальної проблеми — зміни військової доктрини та реформування Збройних сил України. А це, в свою чергу, вимагає від українських дипломатів обізнаності з відповідними проблемами, аби осмислено забезпечувати сприятливі міжнародні умови для зміцнення національної безпеки.

Серед нових понять, які формують сучасну теоретичну базу міжнародних відносин, важливе місце посідають, зокрема, так звана теорія демократичного миру та принцип “гуманітарної інтервенції”.

Після закінчення “холодної війни” вперше в історії людства загальний потенціал країн, де пануючим є демократичний політичний режим, нині переважає можливості країн з авторитарними владними інститутами, не кажучи вже про диктаторські. Здавалося б, загальна кількість війн у глобальному масштабі мала б зменшуватися, адже демократії не воюють між собою, оскільки мають інші механізми розв’язання конфліктів, що виникають між ними¹⁷. Водночас кількість локальних та регіональних війн між коаліціями демократичних країн і так званими країнами-ізгоями, репрезентованими визначенням президента Буша “вісью зла”, починаючи з 90-х рр. XX ст., постійно зростає, досягнувши свого піку під час глобальної антитерористичної військової кампанії США, яка офіційно не обмежена в часі.

З огляду на потреби пошуку нового ідеологічного забезпечення подібних сценаріїв силових дій застосовується концепція так званої “гуманітарної інтервенції”, котра вперше була випробувана під час косовського конфлікту 1999 р. Так, В. С. Бруз наголошує, що проблема “гуманітарних інтервенцій” виникла в процесі пошуку адекватних дій для усунення гуманітарних катастроф, породжених внутрішньодержавними конфліктами 90-х рр. XX ст. Визнання правомірності проведення в особливо критичних ситуаціях “гуманітарних інтервенцій” не означає, з точки зору автора, перегляду основоположних принципів Статуту ООН щодо суверенітету держав, невтручання у внутрішні справи країн і незастосування сили у міжнародних відносинах. Такі дії можуть бути необхідними, як крайній засіб у виключно гострих ситуаціях, коли не існує мирних альтернатив¹⁸.

У старому анекдоті про контроль над ЗМІ Наполеон Банапарт наголошує, що якби він мав можливість контролювати засоби масової інформації, то світ ніколи б не дізнався про його поразку під Ватерлоо. З того часу, як кажуть, багато води збігло, зараз ми живемо в умовах всеохоплюючої інформаційної цивілізації. За цих обставин прислів’я про те, хто володіє інформацією, той контролює світ — набуває буквального значення. З цієї точки зору цікаво ознайомитися зі статтями, опублікованими у віснику, котрі присвячені різним аспектам цієї теми. Можна погодитися з визначенням інформаційної могутності держави як засобу реалізації її національних інтересів у сучасному світі. До головних складових інформаційної могутності держави в світі пропонується віднести розробку, виробництво і використання інформаційних технологій (як тут не згадати про нещодавній українсько-американський скандал з авторськими правами на інформацію з лазерних дисків); наявність систем і засобів обробки та доведення інформації до споживачів; участь у міжнародному інформаційному обміні; проведення цілеспрямованої інформаційної політики; розробка концепцій “інформаційних війн” та “інформаційної зброї”¹⁹. З огляду на все це, можна з впевненістю констатувати, що незалежна Україна поки що по цих критеріях суттєво відстає від більшості провідних та середньо розвинутих країн світу. Такий стан справ поступово переростає в реальну загрозу національній безпеці. В цьому переконуєшся, подивившись на інформаційний фактор у контексті завдань реалізації зовнішньої політики²⁰.

До речі, якщо вже мова зайшла про це, треба наголосити на потребі забезпечення безперервного надходження “Наукового вісника Дипломатичної академії України” до бібліотек державних і науково-дослідних установ, головних наукових бібліотек у регіонах та до Національної біб-

ліотеки України ім. В.І. Вернадського. Тим самим буде створено сприятливі суто технічні умови для налагодження перманентного суспільного дискурсу з питань минулого, сьогодення й майбутнього вітчизняної зовнішньої політики та дипломатії, що є дуже важливим моментом у процесі пошуку внутрішньополітичного консенсусу щодо концептуальних підходів до міжнародних зв'язків України.

В умовах існування інформаційної цивілізації неможливо без суттєвих втрат для розвитку держави відокремитися від вільного обміну інформацією (а отже, і дезінформацією), і роль дипломатів у цьому контексті стає надзвичайно складною. Вони мають зважати на активні дискусії в суспільстві з цього приводу, які триватимуть й надалі, а з іншого, послідовно покращувати імідж України по всьому світу.

Дієвими способами досягнення цієї важливої мети є посередницька та миротворча діяльність України в рамках міжнародних структур і на двосторонній основі. Скільки існує дипломатія, як особливий вид державної служби та важлива форма міждержавного спілкування, стільки у дипломатичній практиці існує концепція посередництва. Вона посідає важливе місце в скарбниці дипломатичної майстерності. Посередництво слугує не лише для збереження існуючого впливу, а й для його поширення на нові сфери. Для України, яка прагне виступати посередником у деяких регіональних конфліктах, надзвичайно важливим є опанування усіма тонкощами цього ефективного дипломатичного методу ²¹.

Миротворча діяльність України ґрунтується на міжнародному праві врегулювання конфліктів. На сторінках п'ятого випуску "Наукового вісника ДАУ" читач знайде змістовну інформацію про миротворчу діяльність нашої країни ²². Виявляється, що мотивами участі українських військових у цих небезпечних операціях є не лише підвищення міжнародного авторитету країни, а й суто фінансові міркування. Так, з 1992 р. на участі в миротворчих операціях ООН наша країна заробила близько 100 млн дол. США ²³.

Важливу роль в інституційному забезпеченні сучасних міжнародних відносин відіграє Організація Об'єднаних Націй, яка після закінчення "холодної війни" переживає складні часи адаптації до процесу політичної глобалізації, реформування своїх структур, перегляду традиційних підходів до актуальних проблем сучасності. З цієї точки зору значний інтерес для широкого кола фахівців становлять матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Сучасна дипломатія: світовий досвід, національна специфіка. ООН у світовій політиці", які опубліковані в третьому випуску вісника за 2000 р. Практичне значення пропозицій, висловлених на цій конференції, полягало в тому, що вони збіглися в часі з початком перебування України в ролі непостійного члена в Раді Безпеки ООН.

Визначальним питанням реформування організаційних структур Об'єднаних Націй, з точки зору нашої країни, мала стати майбутня РБ. А саме — пошук відповіді на питання, як перейти від Ради Безпеки в тому вигляді, як вона існує нині, до більш представницького і прозорого, але не менш ефективного органу. Центральною проблемою в цьому плані є доля процедури вето. Україна схилилася до думки про необхідність обмежити число випадків, коли постійні члени могли б застосовувати право вето тільки у своїх власних національних інтересах ²⁴. Проте уявити, що таке може колись практично статися, зважаючи на загострення конкурентної боротьби в усіх сферах, досить важко.

Ще одним складним питанням формування нової ієрархії впливів між існуючими міжнародними організаціями є проблема співробітництва між

ООН і НАТО²⁵. По суті, мова йде про об'єктивну потребу взаємодії єдиної універсальної міжнародної організації, побудованої на демократичних засадах, якою є Організація Об'єднаних Націй та регіональної військово-політичної організації, якою є Північноатлантичний альянс, котрий претендує на особливу роль у сучасних міжнародних відносинах, перемігши в холодній війні, та залишившись єдиною і найпотужнішою фактично глобальною військовою структурою.

Існує суттєвий розрив між словом та ділом в обіцянках держав підвищити ефективність діяльності ООН і реальними можливостями, що знаходяться в її розпорядженні. Декларування зацікавленості в інтернаціоналізації безпеки стикається з орієнтацією на політику, яка мотивується виключно в національних вимірах. Міжнародні організації системи ООН не спромоглися налагодити співробітництво з впливовими регіональними організаціями. Крім того, ООН створювалася з метою запобігти новій світовій війні й вона з цим завданням впоралась, але нині принципи її діяльності дедалі частіше стикаються з потребами втручання до внутрішніх, фактично громадянських війн. На основі цих аргументів Ю.М. Мацейко робить висновок про необхідність перегляду Статуту ООН²⁶. По суті, внаслідок цього може виникнути вже якісно нова організація, яка буде адекватною новій глобальній розстановці сил світових потуг та відповідній принципово новій системі міжнародних відносин. При цьому мають бути збережені концептуальні засади Загальної декларації прав людини, яка може стати основою для гармонізації ціннісних пріоритетів різних цивілізаційних систем в умовах політичної глобалізації²⁷.

Квінтесенцією багатьох роздумів провідних фахівців, які читач знаходить на сторінках вісника, є пошук відповіді на риторичне питання, яким має бути вітчизняний дипломат XXI ст.?

Знайдення такої формули має важливе методологічне значення для підготовки майбутньої національної дипломатичної еліти в Дипломатичній академії України.

Традиції України в підготовці дипломатичних кадрів у 1918—1922 рр. висвітлив у однойменній статті Л.Ф. Гайдуков. Він наголошує, що саме за підтримки уряду гетьмана П. Скоропадського в Україні було започатковано фахову підготовку дипломатів²⁸.

Цікавою є наукова розвідка щодо персоналій випускників Київського університету ім. Т. Шевченка на дипломатичній роботі. Загалом тут, починаючи з 1918 р., отримували освіту вісім майбутніх міністрів закордонних справ України різних періодів її непростой історії²⁹.

Протягом 90-х рр. XX ст. українська дипломатія здобула цінний досвід, пов'язаний з встановленням дипломатичних відносин з більшістю країн сучасного світу. З нашої точки зору, "Науковий вісник ДАУ" в ідеалі може стати скарбничкою для накопичення, зберігання й поширення безцінного досвіду провідних вітчизняних дипломатів. Адже є багато "цехових" таємниць професійної майстерності дипломатів, довідатися про які можна буде з цих своєрідних міні мемуарів. Яскравим прикладом цього є стаття М.М. Білоусова, в якій він цікаво й інформаційно насичено розповідає про перші кроки дипломатичного представництва України у Великобританії в 1992—1994 рр.³⁰

У цьому контексті також важливою є стаття Б.І. Гуменюка та О.В. Щерби, присвячена ролі посла в сучасних міжнародних відносинах. Дипломат цього високого рангу, по суті, стає публічною фігурою й медіатором у процесі міжнародного спілкування. Якщо мас-медіа не цікавлять-

ся послом, то виникає питання, чи доходить його діяльність до громадян країни перебування.

Адже нині посол є не лише посередником між двома урядами, а й між двома народами. Звертають на себе увагу аргументи, викладені в статті щодо політичних і професійних призначень на посаду посла. Автори доходять висновку про неадекватність у деяких аспектах сприйняття ролі посла в Україні та на Заході. Вони наголошують на таких вадах деяких вітчизняних послів, як спроби уникнути всіх можливих ризиків у своїй діяльності, переважній орієнтації на авторитарні методи роботи. Сучасні дипломати, в тому числі і вищого рівня, все меншою мірою є акторами і більшою мірою нормальними фахівцями, які критично оцінюються в залежності від своїх вмінь і навичок³¹.

Проблеми дипломатії та міжнародного права є ще однією постійною цікавою й змістовною рубрикою вісника. Забезпечення реалізації національних зовнішньополітичних інтересів нашої країни значною мірою залежить від якості та різноманітності науково-дослідних розробок у різних галузях міжнародного права, які загалом представлені на сторінках “Наукового вісника ДАУ”.

На нинішньому етапі розвитку міжнародних відносин України найбільш важливими та суттєвими для її самоідентифікації на міжнародній арені є питання, пов’язані із забезпеченням правових аспектів вступу до Світової організації торгівлі, від чого залежать не лише перспективи створення зони вільної торгівлі. Вони пов’язані з адаптацією національної економіки до жорстких вимог конкурентної спроможності в умовах тривалого процесу глобалізації світової економіки. Тому публікації вісника, присвячені актуальним аспектам міжнародного права, привертають до себе увагу саме з цієї точки зору.

Зокрема, у цьому контексті цікавою є стаття О. О. Мережка, присвячена аналізу важливих аспектів розвитку нового міжнародного торгового права. Автор наголошує, що міжнародне приватне право, яке побудовано на колізійному методі правового регулювання майнових і особистих немайнових відносин з іноземним елементом, опинилось у справжній кризі, котра виникла у процесі розвитку світової економіки і стимульована неадекватними правовими механізмами та методами її регулювання³². Наприкінці статті подано три основних варіанти можливої відповіді міжнародного приватного права на виклик нового торгового права.

Не лише суто теоретично, а й практично важливою є аналітична стаття П. Ф. Мартиненка, присвячена дослідженню діалектики впливу міжнародного права на норми Конституції України. Зокрема, автор робить вмотивований висновок, що дослідження чинної Конституції України від 28 червня 1996 р. у контексті її взаємодії з міжнародним правом свідчить, що в ній чітко простежується якісний перехід від доктрини так званого “діалектичного дуалізму”, характерної для адміністративно-командної системи, до відкритості щодо міжнародного права на засадах принципової пов’язаності й єдності міжнародного і національного права, характерної для абсолютної більшості сучасних держав³³.

Водночас реалізація проголошеного пріоритету — інтеграції до Європейського Союзу ускладнюється колізіями з імплементацією відповідних імперативних правових норм до національного законодавства України. Зокрема, С. М. Костюк та Н. О. Істягіна слушно наголошують, що процес адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу вимагає спільних зусиль усіх гілок влади в Україні. За експертними даними, для входження у правове поле Європи Україні потрібно прийняти но-

ві або внести відповідні зміни майже до 4000 законів та інших нормативно-правових актів. Так, нині українське законодавство відповідає лише 300—400 стандартам з 10 000 стандартів Європейського Союзу³⁴. Отже, роботи на цьому полі вітчизняним правникам і законодавцям вистачить ще надовго, тим важливішим є науково-методологічне та інформаційне забезпечення цього процесу, аби він мав постійну підтримку серед широких верств українського суспільства.

Сучасні тенденції розвитку процесу глобалізації дедалі відчутніше загострюють проблему невідповідності більшості класичних норм міжнародного права (криза поняття “національний суверенітет” особливо після терактів 11 вересня 2001 р. — найбільш яскравий приклад з низки інших) новітнім реаліям міжнародних відносин. Серед найцікавіших аспектів аналізу значних змін, які відбуваються на наших очах з міжнародно-правовим забезпеченням функціонування нової системи міжнародних відносин, яка все ще формується, увагу читача привертають, зокрема, проблеми створення міжнародного кримінального суду, вдосконалення правових засад застосування санкцій ООН, особливості формування спеціальних принципів міжнародного екологічного права як основи міжнародної системи екологічної безпеки, невідкладні завдання розробки міжнародного режиму захисту біженців і переміщених осіб, міжнародний досвід врегулювання питань подвійного громадянства. Змістовні статті, присвячені вищеназваній проблематиці, широко представлені на сторінках “Наукового вісника ДАУ”.

Водночас, на наш погляд, доречно висловити деякі загальні побажання щодо вдосконалення тематики та змісту вісника.

Насамперед мова йде про знаходження стилістичного балансу між науково-академічним і публіцистичним підходами до викладу тем, які становлять предмет досліджень авторів статей. Звичайно, майстерне поєднання діалектичної логіки, риторичних прийомів та ментальної пристрасності робить статті цікавішими для читача. Адже рецептура приготування “інтелектуальних страв” вимагає використання різноманітних “приправ”. Але це не має бути самоціллю, оскільки високі зразки дипломатичного стилю перш за все вимагають аргументованості й термінологічної коректності. Тому відбір статей, які публікуються, переважно має здійснюватися за принципом “тісно словам — вільно думкам”.

Певним уразливим місцем багатьох видань у цьому плані (вісник — це виняток) є різний концептуально-теоретичний рівень статей. Однак це явище, мабуть, є об’єктивною реальністю. Змінити становище буде можливо за допомогою розширення кола авторів, пошуку нових талантів, насамперед серед слухачів Дипломатичної академії. Крім того, це дасть можливість урізноманітнити тематику статей у контексті вже існуючих постійних рубрик вісника. До речі, можна запропонувати нові рубрики, наприклад, “Сторінки історії вітчизняної дипломатії”, “Зовнішня політика України на межі ХХІ ст.”.

Загалом “Науковий вісник ДАУ” вже здобув собі авторитет у науковому середовищі як місце оприлюднення результатів дослідницьких розробок, відкрита площадка для творчих дискусій з приводу складних історичних проблем, сучасного стану та тенденцій розвитку вітчизняної й світової дипломатії і міжнародних відносин. Названий вісник є своєрідною скарбничкою плідних ідей, фокус яких спрямований на вирішення проблем наукового забезпечення реалізації зовнішньополітичного курсу України на міжнародній арені.

- ¹ Подаляк Н. Г. Таємна дипломатія: папа Григорій VII і великий київський князь Ізяслав Ярославич // Науковий вісник Дипломатичної академії України. — К., 1998. — Вип. 1. — С. 40—42.
- ² Ціватий В. Г. Європейська зовнішня політика і дипломатія першої половини XVI ст. та українські землі // Там само. — С. 47.
- ³ Мицик Ю. А. Переяславська рада і Московський договір 1654 р. // Там само. — С. 50.
- ⁴ Сергійчук Б. В. Сучасна турецька історіографія про дипломатичні стосунки Туреччини та України // Там само. — С. 57.
- ⁵ Кушнір О. А. Позиція Української комуністичної партії (УКП) щодо Ризького мирного договору 1921 р. // Там само. — С. 84.
- ⁶ Дутчак Г. О. Олександр Шульгін — засновник української дипломатії доби УНР; Кувальчик С. В. Християн Раковський на чолі зовнішньополітичного відомства УСРР // Там само. — С. 79, 88.
- ⁷ Подаляк Н. Г. Міжнародно-правові засади централізації Ганзи у XIII—XIV століттях // Вісник Дипломатичної академії України. — 1999. — Вип. 2. — С. 102.
- ⁸ Ціватий В. Г. Зовнішня політика та дипломатія Карла VIII напередодні італійських воєн (1494—1559) // Там само. — С. 109.
- ⁹ Сергійчук Б. В. Спогади Джафера Сейдамета як джерело до українсько-кримськотатарських взаємин у 1917—1918 рр. // Там само. — С. 119.
- ¹⁰ Салій К. І. Участь українського православного духовенства у формуванні та здійсненні зовнішньої політики Гетьманщини (друга половина XVII — кінець XVIII ст.) // Там само. — С. 123.
- ¹¹ Данильченко О. П., Рубльова Н. С. Іноземні дипломатичні представництва і римсько-католицька церква в Україні (1920—1930 рр.) // Там само. — С. 149.
- ¹² Подаляк Н. Г. Утрехтський мир 1474 р. і ганзейська дипломатія // Там само. — С. 253.
- ¹³ Дьомін О. Б. Крах англійської “політики втручання” у нідерландські справи (друга половина 80-х рр. XVI ст.) // Там само. — С. 255.
- ¹⁴ Ціватий В. Г. Європейська зовнішня політика доби раннього нового і нового часу: проблеми інституціоналізації (теоретико-методологічний аспект) // Там само. — С. 273.
- ¹⁵ Бруз В. С. Українська дипломатія в ООН // Науковий вісник Дипломатичної академії України. — 1998. — Вип. 1. — С. 100—101.
- ¹⁶ Костенко Г. Ф. Типи, види воєнних конфліктів та їх класифікація // Науковий вісник Дипломатичної академії України. — 1999. — Вип. 2. — С. 48.
- ¹⁷ Торшин Ю. А. “Теорія демократичного миру” та її прояви в політиці держав Заходу щодо республік колишнього СРСР // Науковий вісник Дипломатичної академії України. — 1998. — Вип. 1. — С. 127.
- ¹⁸ Бруз В. С. Проблема “гуманітарних інтервенцій”: правові аспекти і позиція України // Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2001. — Вип. 5. — С. 93—94.
- ¹⁹ Александрук В. Є. Інформаційна могутність держави як засіб реалізації національних інтересів у сучасному світі // Науковий вісник Дипломатичної академії України. — 1999. — Вип. 2. — С. 39.
- ²⁰ Наджос А. І. Місце і роль інформаційного фактора у процесі реалізації зовнішньої політики // Науковий вісник Дипломатичної академії України. — 2000. — Вип. 4. — С. 47.
- ²¹ Гуменюк Б. І., Хоменко Г. Д. Концепція посередництва: складові частини та перспективи // Науковий вісник Дипломатичної академії України. — 1999. — Вип. 2. — С. 18.
- ²² Скорород Ю. С. Участь України в миротворчій діяльності ООН на півдні Лівану // Науковий вісник Дипломатичної академії України. — 2001. — Вип. 5. — С. 177.
- ²³ Гуменюк А. Г. Миротворча діяльність України // Там само. — С. 162.
- ²⁴ Рева С. Майбутнє Ради Безпеки ООН та непостійне членство в ній України // Науковий вісник Дипломатичної академії України. — 2000. — Вип. 3. — С. 12.
- ²⁵ Бруз В. С. ООН і НАТО: проблеми співробітництва // Там само. — С. 13.
- ²⁶ Мацейко Ю. М. Оновлення миротворчості ООН — нагальна вимога часу // Там само. — С. 22.
- ²⁷ Толкачова Н. Є. Концептуальні засади Загальної декларації права людини // Там само. — С. 35.

²⁸ Г а й д у к о в Л. Ф. Традиції України в підготовці дипломатичних кадрів: діалог з історією. 1918—1922 рр. // Науковий вісник Дипломатичної академії України. — 1998. — Вип. 1. — С. 67.

²⁹ А л е к с а н д р о в а Т. Л. Випускники Київського університету ім. Тараса Шевченка на дипломатичній роботі: традиції і сьогодення // Там само. — С. 98.

³⁰ Б і л о у с о в М. М. Дипломатичне представництво України у Великобританії: перші кроки. (1992—1994 рр.) // Науковий вісник Дипломатичної академії України. — 2000. — Вип. 4. — С. 32.

³¹ Г у м е н ю к Б. І., Щ е р б а О. В. Нове в роботі посла в кінці 90-х років і на початку нового десятиліття // Там само. — С. 22—23.

³² М е р е ж к о О. О. Lex Mercatoria — нове міжнародне торгове приватне право // Науковий вісник Дипломатичної академії України. — 1998. — Вип. 1. — С. 169.

³³ М а р т и н е н к о П. Ф. Міжнародне право і українська Конституція // Науковий вісник Дипломатичної академії України. — 2000. — Вип. 4. — С. 149.

³⁴ К о с т ю к С. М., І с т я г і н а Н. О. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу: стан, проблеми та перспективи // Там само. — С. 199.

